

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.03.097>

УДК 811.161.2'38

Т.А. КОЦЬ, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: tetyana_kots@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4622-9559>

МОВНА АГРЕСІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: МІЖ СТИЛЬОВОЮ НОРМОЮ І ДЕСТРУКЦІЄЮ

*У статті визначено теоретичні проблеми і функціонально-стилістичні вияви мовної агресії в інформаційному просторі. Проаналізовано філософсько-оцінну парадигму засобів негативної аксіології на позначення актуальних в умовах сьогодення України ядерних понять **держава, влада, війна**. Простежено динаміку вираження мовної агресії упродовж ХХ — початку ХХІ ст. Особливу увагу звернено на реалізацію в ЗМК сьогодення функціонально-стилістичного потенціалу мови для вираження соціально-політичного і філософського протистояння ворожих сторін у контексті поділу цінностей на свої і чужі. Проаналізовано лексику, прецедентні одиниці, метафори, епітети, що є показовими для сучасних текстів і які є виразниками лінгвософії загальнолюдської і національної суспільної свідомості.*

Ключові слова: мовна агресія, оцінність, негативнооцінні засоби, семантика, семантико-стилістична функція, синоніми.

Сучасний інформаційний простір — це відкрита, динамічна сфера функціонування мови, яка є виразником часових, ціннісних, ідеологічних, естетичних орієнтирів доби та пріоритетів суспільно-політичного життя народу. Такий простір формують публіцистичні тексти, створені з урахуванням відповідних сфер комунікативної діяльності соціуму, комунікативних ситуацій та динаміки екстралінгвальних чинників. У самій природі мовних одиниць засобів масової комунікації (ЗМК) закладено можливість моделювання не лише дійсності, а й потрібних для утвердження ідеологічних принципів, що визначають спосіб суспільного мислення. Французький філософ М. Фуко публіцистику тлумачить як соціальну інформацію, соціально зумовлену систему мови і дій [13: 35]. Соціальна детермінованість

Цитування: Коць, Т.А. (2021). Мовна агресія в інформаційному просторі: між стильовою нормою і деструкцією. *Українська мова*, 3 (79), 97—107. <https://doi.org/10.15407/ukrmova.2021.03.097>

сучасних публіцистичних текстів і загальні тенденції демократизації впливають на їхнє змістове наповнення, динамічні семантичні процеси, пошуки нових форм мовного вираження тощо.

В умовах сьогодення актуальною є проблема мовної агресії в інформаційному просторі, яку важливо дослідити в лінгвостилістичному аспекті з урахуванням психолінгвістичних чинників деструкції агресивної мовної поведінки, що полягає у свідомому виборі адресантом суб'єктно-об'єктної форми спілкування. Завданням статті є дослідження мовних засобів вираження негативного ставлення до адресата або референта висловлювання з метою виявлення динаміки стильової норми публіцистичного стилю, з'ясування сучасних тенденцій мовної практики.

Дослідники наголошують, що сучасний інформаційний простір вирізняє комунікативно-прагматична спрямованість, яка виявляється в реалізації соціально-психологічного впливу на читацьку аудиторію через переконання, навіювання, емоційне «втягування» [14: 17]. ЗМК впливають на свідомість людей, посідаючи важливе місце у формуванні нової системи цінностей, а мова ЗМК є особливим інструментом, за допомогою якого традицію оновлюють, актуалізують, інтерпретують відповідно до історико-соціального буття нації [4: 12].

Функцію впливу на масову свідомість уможливорює оцінність (стильова категорія, яка охоплює різнорівневі мовні одиниці з оцінною семантикою і передає позитивне або негативне ставлення мовця до названого предмета, явища, поняття). Оцінність — це механізм стильової норми ЗМК, яка мотивує вживання найбільш доцільних для відповідного комунікативного різновиду правил реалізації стилістичних можливостей мови, регулює співвідношення загальноновживаних і спеціальних, образних і нейтральних мовних засобів.

Публіцистичні тексти, що цілком природно, є сферою обміну інформацією, раціонального й емоційного оцінювання понять, явищ світу, вираження ціннісних орієнтирів суспільства. Негативна (так само як і позитивна) оцінність закладена в свідомості мовців і є частиною загальнолюдського та національного досвіду. У глобалізаційних умовах негативних реалій стає більше, що, на думку філософів, пов'язано не з людською природою, а з суспільним устроєм [10: 124]. Відповідно ЗМК постійно поповнюють передусім раціональний негативнооцінний словник. Наприклад, низку загальноновживаних назв базових онтологічних понять *несправедливість, неправда, жорстокість, зло, війна, ворожість, лихо* та ін., внаслідок системного вживання у ЗМК, поповнили іменники *тоталітаризм, тероризм, геноцид, голодомор, агресія*. Переважання негативних реалій суспільно-політичного, культурного, економічного життя визначає формування раціональних негативнооцінних парадигм навколо ядерних понять сучасних публіцистичних текстів (*державна — тоталітарна, антигуманна, залежна; народ — несвідомий, некультурний; влада — безвідповідальна, бездіяльна, антидержавницька, розкоординована, корумпована*). Якщо вичерпується словник раціональної негативної оцінки (прямого природного механізму стильової норми ЗМК), то його доповнює низка емоційно-

оцінних синонімів (*народ* — багатотраждальний, заляканий, понівечений, пригнічений, забитий, затоптаний, зрусифікований, обкрадений, зайвий, суржиковий, краплений, мічений, безсилий, безликий знедуховлений; *влада* — знахабніла, безлика, ненаситна), яка, як засвідчує історія літературної мови, постійно доповнюється та оновлюється. Уживання стилістично забарвлених, експресивнооцінних слів посилюють читацьку увагу до найважливішого в тексті та уможливають прагматичний вплив на реципієнтів [9: 162]. Негативна емоційна оцінка є, з одного боку, виразною ознакою полеміки, критичного аналізу суспільно-політичних, економічних, культурних процесів, показником динаміки стильової норми, а з другого — рухом у напрямі породження мовної агресії.

У філософії послугуються терміном *мова війни*. Проте основною функцією *мови війни* визначають не вербальну агресію, як прийнято вважати, а функцію ідентифікації власної позиції [8: 470]. Як синонім функціонує вислів *мова ворожнечі*. Мовознавці надають перевагу поняттю мовна агресія, що називає деструктивне використання мовних засобів з метою вираження зневаги, неприязні, ворожості, погроз до адресата. Це явище досліджують як явище лінгвопсихологічне (спосіб висловлення, пов'язаний з ситуативною мовною поведінкою) і лінгвоетичне (передбачає стилістичний, соціолінгвістичний, лінгвоекологічний, праволінгвістичний аспекти аналізу мовної агресії), які між собою тісно пов'язані [2].

У тексті варто розрізняти пряму і непряму мовну агресію. Пряма агресія як феномен соціальної дискредитації суб'єкта через адресований йому текст, а також усталений вислів, що сприймають у тій чи в тій культурній традиції як образливий для адресата, містить погрози, образи, звинувачення, створення негативного образу об'єкта. Непряма мовна агресія обмежується насмішками, іронією, докорами, обуренням тощо [1: 32]. Чи це нове явище для сучасного інформаційного простору? Ні, воно існує ще з часів зародження преси.

Вибір об'єктів агресії адресанта залежить від екстралінгвальних чинників: ідеології, політики, економіки, культурної ситуації у суспільстві.

На початку ХХ ст. об'єктом негативної оцінки й мовної агресії була імперська політика Росії щодо України. Автори публіцистичних текстів зверталися переважно до емоційної оцінності змісту стилістичних засобів (метафор, антитез, порівнянь), цитат мовою оригіналу тощо, напр.: *Нахабна Росія роззявила свою пащеку на нашу національність. І щоб доконтати свого діла і виготовити нам гріб смерті, вона почала сю страшну війну і причинила сей величезний пролив крові* (Буковина, 21.04.1916); *Не видатну зовсім ролю грає, «ця сьома держава», а часто й густо є тим «вовчим м'ясом» у живому українському організмові, яке зовсім не спричиняється до розвитку краю й народу* (Маяк, 13.03.1912); *Хвиля повстання проти чужерідного імперіялізму північних «насаждателів» з кожною хвилиною все більш та більш починає захоплювати ті місцевості, де лише вчора панували свавільство і кайдани. Визвольний рух — це шлях до волі, національного розвою і побудови власної держави* (Гасло, 07.06.1919).

В одному реченні часто функціонували і стилістичні, і лексичні (емоційні дієслова з семантикою знищення) одиниці мовної агресії: *Гайдамако! Борись за волю свою і рідних своїх, бо як сотні літ тому, так і тепер тільки ти боротися можеш. Як сотні літ тому, так і тепер твоя палка душа не бачить, що на твоїх могутніх грудях вкублилась люта змія і наплодила гадів, що тепер пожирають рідних твоїх... Дави, души, ріж, коли і загладу неси гадам цим!* (Громада, 07.06.1919).

У 30—50-х рр. ХХ ст. тексти аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів із модальністю повчання, підпорядкування, диктату були виразником прямої мовної агресії влади до суспільства. Засобами вираження ворожості були «класові ярлики» (*куркуль, буржуазний націоналіст, ворог народу, класовий ворог, дрібнобуржуазні елементи*) [7: 12], напр.: **Вороги народу, буржуазно-націоналістичні наймити фашизму** намагалися подати Котляревського лише, як «дворянсько-поміщицького письменника», заперечували зв'язки творчості Котляревського з народом (Радянська освіта, 09.06.1954); **Класові вороги — троцькісти і буржуазні націоналісти** намагалися відірвати трудящі маси від культурної спадщини, всіляко компрометуючи класиків літератури, наклеюючи їм ярлики «дворян», «буржуїв» і одбивали охоту читати їх творчість (Більшовицька правда, 18.10.1938).

Функцію впливу на масову свідомість виконували експресивно виразні слова з семантикою знищення (*репресії, розстріл, винищувати, вбивати, ліквідувати, топтати*), напр.: *Вкрай доб'ємо саботаж куркулів та їх агентів* (Більшовицька правда, 10.12.1932); *Били, б'єм, і будем бити! Червона армія непереможна!* (Більшовицька правда, 06.10.1938). Об'єктом мовної агресії були національні історичні постаті, негативно оцінену парадигму яких формували експресивні одиниці *головорізи, недобитки, держиморди, вбивці, банда, глитаї, націоналістична наволоч*, напр.: **Троцькістсько-бухарська банда і націоналістична наволоч хотіла розчленувати Радянський союз. Як хижі звіри ділять здобич, так і вони в уяві своїй краjali на шматки карту СРСР, торгували нашою батьківщиною на міжнародному ярмарку, готуючи імперіалістське фашистське ярмо трудящим країни рад. Але не вдалась підла і жалюгідна мрія! Радянська розвідка, очолювана сталінським парткомом товаришем Єжовим, зупинила бандитську руку цих скажених собак. З усіх кінців нашої планети несеться великий народний клич: — Знищити ворогів народу, смерть ворогам! (Більшовицька правда, 20.10.1938). Мовно-ідеологічна негативізація національної пам'яті, як засвідчують історичні реалії, провокує приховані та відкриті соціальні конфлікти.**

У 60—80-х рр. ХХ ст. об'єктом прямої мовної агресії були країни західної Європи і США, узагальнювальною назвою яких був експресивний негативно маркований перифраз *буржуазний світ*, який порівнювали з *винищувальним смерчем*, називали *догниваючим мотлохом, буржуазним беззаконням, диким свавіллям*. Мовну агресію посилювали метафоричні конструкції, фразеологізми, що стали ідеологічними маркерами того часу (*заокеанські палії з короткими руками, повітря з буржуазною отрутою, пінять від безсилля вовчу жовч*), напр.: *Може і хотіли б заокеанські*

палії нав'язати нам війну, та тільки пінять від безсилля вовчу жовч. Руки короткі! (Молодь України, 01.01.1961). Л.Т. Масенко зазначає, що «марксистській теорії поділу світу на два антагоністичні табори у новомові відповідав чіткий дихотомічний поділ на “своє” і “чуже”, “нове” і “старе”, “прогресивне” і “відстале” тощо» [7: 19].

У 90-х рр. ХХ ст. розширюється жанрова специфіка вживання засобів мовної агресії (від художньо-публіцистичних до інформаційних), змінюється статус учасників комунікації: журналіста і читача. Модальність повинності ЗМК тепер звернена до процесів і явищ усередині держави, зокрема до влади [12: 7]. Прагнення знизити соціальний статус адресата, нанести моральну шкоду, або досягнути змін у поведінці формують негативний образ влади, засобами вираження якого є експресивні синонімічні ряди та перифрази з прямим вираженням мовної агресії (*українофоби, антинародники, політичні аферисти, перебіжчики, зрадники, тушки, кровопивці, доларові опозиціонери, підстаркуваті демократи, п'ята колона, політикани-словоблуди*). Прямую мовну агресію посилюють публіцистичні епітети влади: *олігархічна, кланово-олігархічна, бандитська, антиукраїнська, корумпована, деструктивна, зденаціоналізована*, напр.: *Я за віком мав би вже сидіти на пенсії, але нині державою керують антиукраїнські сили, кланово-олігархічна влада, яка дбає лише про власні інтереси* (Літературна Україна, 07.02.2013).

Публіцистичним засобом вираження негативної оцінки, яка переходить у мовну агресію, є десемантизація термінології, зокрема для називання різних станів та процесів, пов'язаних із політичним життям країни: *амнезія, колапс, імпотенція, дефолт, протекціонізм*, напр.: *А коли настав час заповнювати декларацію, пані Сюмар «автомобільна» амнезія замучила* (Високий Замок, 06.05.2015); *Державознищувальний колапс чи комунальна революція?* (Демократична Україна, 10.06.2016); *Грецькі «ліві»: продажність чи інтелектуальна імпотенція* [про страйки під час показів документального кіно в Греції] (День, 18.05.2016).

Засади інформаційних жанрів руйнує вживання розмовних одиниць з переносним значенням для номінації негативних економічних станів та процесів (*втеча, з'їдати, обвалюватися, пожирати* тощо), напр.: *«Нафтогаз» і далі «пожиратиме» все здорове, що є на ринку* (День, 19.02.2015).

Непряма мовна агресія — це, як правило, іронічний вияв негативної оцінки. Явище показове для рідкісних, як на сьогодні, художньо-публіцистичних жанрів, зокрема фейлетону. Її одиницями є іронічні трансформовані народнорозмовні фразеологізми (*Ач, як нас гаряче закликають до відкритості й прозорості! Ті що сховалися за високими парканами і броньованими дверима! Тут відізвалася Швайчиха: «Добре, що заклики не стосуються громадських нужників!»; — Пощастило партії влади! / — А як саме? / — А так. Перед виборами гарно вродили і хліба, і городина! / Тут відізвалася Швайчиха: «Логічно. Чим більший урожай пшениці, тим більше локшини на вуха»* (Перець, 2018, № 1, с. 2); фольклорні й літературні прецедентні феномени (*Теперішні порівняння без проблем укладаються в мініцитату з*

нев'янучого одеського фольклору: **дві великі різниці**. І не лише тому, що сучасні очільники носять замість гаптованих золотом камзолів не дешевші костюми від Бріоні, з аксесуарів надають перевагу раритетним швейцарським годинникам і пересуваються не в архаїчних скрипучих каретах із фамільними гербами, а в гордовитих лімузинах останніх моделей, зареєстрованих здебільшого на близьких чи далеких родичів. Статки ж тримають **за морями-океанами** у потаємних офшорних засіках, про які й гадки не мали наші теж небідні предки, сидьма сидячи на своїх кованих скринях з готівкою. Схожі хіба що розмахом і пишнотою — палаци, резиденції та земельні маєтки. Тут ні додати ні відняти (Перець, 2018, №1, с. 2); стилістичні фігури, зокрема антитези (*В тих, хто краде в нас мільйони / Принципи — незмінні / Відпочити — за кордоном, / Лікуватись — за кордоном, / Дітей вчити — за кордоном. / Красти — в Україні* (Перець, 2018, № 5, с. 4); *В чинів завжди погорда влади. / Що не обличчя — то крадій. / Могили риють казнокради моїй країні молодій* (Л. Куций. Перець, 2018, № 10, с. 5).

Непрямим засобом вираження мовної агресії є національне гумористичне осмислення бездіяльності української влади (*Найпоширенішим і найулюбленішим народним прислів'ям у нашого найвищого, середнього і найнижчого керівництва є: «Іван киває на Петра». І до того вже наживалися, що кінці з кінцями не можемо звести. Куди не кинь — то клин* (Перець, 2018, № 5, с. 4).

У сучасній філософії тезу Ж.-Ж. Руссо про соціальний устрій як причину агресії заступає твердження про людину як агресивну та жорстоку істоту. Її схильність до руйнування та знищення представлено як принцип пову життєву настанову та засадничий культурний чинник. Підстави для таких висновків: світові війни, мілітаризм, геноцид, голокост, голодомор, тероризм, злочинність тощо. «Суть насильства полягає в тому, щоб змусити конкретну людину або спільноту людей до дій, які суперечать їхнім власним інтересам» [11: 378].

В інформаційному просторі сьогодення головною причиною поширення зовнішньої мовної агресії у світових масштабах є війни.

У 2015 р. у журналі «Культура слова» К.Д. Глуховцева звернула увагу на системну мовну агресію в окупованому Луганську як технологію «ведення сучасної інформаційної війни, яка спрямована на викривлення дійсності, на маніпулювання свідомістю людини, цілеспрямоване пониження її честі і гідності [3: 85]. Її поширення в тогочасному інформаційному просторі пов'язане з 1) появою новотворів з виразною негативно-оцінною конотацією (*укроп, кіборг, нацик, недораса*), 2) актуалізацією слів з ідеологічно зміненою негативною семантикою (*бандерівець*), 3) поляризованою зміною позитивно-оцінних лексем-символів на негативно-оцінні (*вишиванки* як образлива вторинна назва українців). 2014 рік став точкою відліку в поширенні й використуванні ЗМК зовнішньої мовної агресії, пов'язаної з початком гібридної війни з боку Росії, важливим елементом якої була війна інформаційна.

Філософи й історики наголошують, що ніщо не породжує так мовну агресію як війна, яка в свідомості суспільства завжди асоціюється з агре-

сивністю: «своїм» чи «чужим» [8: 456]. Усталена низка негативнооцінних синонімічних назв війни з погляду загальнолюдських цінностей (*землетрус, руйнування, хвороба, чума, пекло, лихо, зло, смерть*) в українському національному вимірі початку ХХІ ст. поповнюється словами *анексія, сепаратизм, імперський шовінізм* і обростає новими оцінними парадигмами мовних засобів.

Українські ЗМК протистоять інформаційній війні переважно через вживання раціональних негативнооцінних синонімів для називання ворожої сторони: *ворог, окупант, завойовник, агресор, терорист, сепаратист, мародер*, напр.: *Можливі реванші в сфері мовної політики. Я безкомпромісний тільки з абсолютно ворожими силами, ворогами, тими людьми, які не готові говорити про Україну як державу* (УР-І, Герої, 13.06.2019); *За своїх побратимів став на боротьбу з окупантом* (УР-І, Герої, 09.05.2020); *ФСБ навіть трирічного онука внесла в списки терористів* (УР-І, Герої, 03.04.2020).

Як вияв мовної агресії є вживання жаргонізмів з військової сфери комунікації: *вклепати, рвати, роздерти*, які розхитують традиційно усталену інформаційну жанрову специфіку ЗМК, напр.: *Дмитро має поранення, яке не дає можливості вклепати з двох рук, щоб мало не показалось...* (Новинарня, 03.12.2017); *Щодо офіцерського складу, то вони переважно добре ставляться до своїх підлеглих (у нас діюча бойова частина) і готові «рвати» будь-кого за них* (Україна молода, 22.02.2017).

Г.М. Яворська наголошує, що «основною функцією уживання номінацій зі словника ворожнечі є функція ідентифікації власної позиції. Адже у ситуації конфлікту, тим більше збройного, завдання швидко визначити, маєш ти справу зі «своїм» чи «чужим», стає життєво важливим [8: 456].

У діалектичному поділі на своїх і чужих чужою є країна-агресор Росія (синоніми: *країна-терорист, російська терористична сторона, кремлівське плем'я, імперське плем'я*) з відповідними негативнооцінними емоційними означеннями: *підступна, брехлива, ненажерлива, хитра, хижа, жорстока, антигуманна, антиукраїнська, імперсько-шовіністична*, напр.: *Кров пролита задля великої мети не засихає. Ми знаємо, що очікувати від Росії — підступна, брехлива, країна-терорист, вірити якій не можна* (<https://vuborypravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082/>); *У серпні чотирнадцятого наші війська потрапили під багатогодинні ураганні обстріли з російської терористичної сторони* (УР-І, Герої, 01.05.2020); *Хоча потрібно зауважити, що російські ліберально-демократичні кола, які грають в опозиції проти Путіна, миттєво займають імперсько-шовіністичну позицію, коли йдеться про поневолення України* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505/>); *Поруч з нами хитра, хижа, жорстока, антигуманна, антиукраїнська імперія. Завдання України — розвалити її* (Країна, 17.04.2014).

Для мови сучасної преси характерне вживання в одному реченні кількох негативнооцінних семантичних рядів дієслівних синонімів з семантикою знищення, що забезпечує у виразненні аксіологічного наповнення всього контексту: *За понад 360 років від часів Богдана Хмельницького*

українців ніхто (ні турки, ні поляки, ні навіть німці) так масштабно й безжалісно **не нищив, не принижував, не манкуртизував**, як **оте агресивне, ментально імперське плем'я**, що й назву у нас украло, історію нашу привласнило і всі ці століття прагне душу нашу споганити, розтоптати, знищити (Літературна Україна, 10.04.2014). Ставлення Росії до України преса оцінює як **вороже, агресивне, ненависницьке, антигуманне**, пор.: *На Донбасі відбулася війна цінностей, світоглядних орієнтирів. Росія показала своє справжнє ставлення до України — агресивно-вороже, ненависницьке. І в цьому конструктив цієї війни. Для українців вона — певний момент істини* (Україна молода, 24.06.2014).

Негативнооцінну семантику лексичних, стилістичних засобів посилюють одиниці експресивного синтаксису (парцельовані речення з причиново-наслідковими зв'язками, називне речення уявлення тощо): *Цю фейкову ідеологію придумала для Донбасу Росія і дуже активно її експлуатує. А уражений алкоголем, наркотиками безробітний Донбас, розчавлений соціально-економічними проблемами, напрочуд легко її сприймає: зі зброєю в руках криміналізований люмпен чувається вершителем долі, що досі був ніким, а став усім* (Україна молода, 24.06.2014); *Очищення, люстрація. Люстрація дасть змогу обірвати ці підводні «внутрішньо системні» зв'язки з імперським плем'ям. І встановити інші, відкриті — поміж громадянським суспільством* (Україна молода, 08.04.2014).

Негативну емоційність посилюють фразеологізми (*Не дарма в народі кажуть, що війна людей їсть, а кров'ю запиває*) (Прямий, Ситуація, 09.02.2021); метафори та антитези (*Донеччанин Анатолій Адамовський пішов звільняти рідні терени від окупантської нечисті та воювати до перемоги* (УР-І, Герої, 13.04.2019) тощо.

Низку емоційних негативнооцінних назв ворога поповнюють деструктивні одиниці — сленгізми, жаргонізми, okazionalizmi, ідеологізми як одиниці градаційного вияву семантики ворожості з виразними ознаками мовної агресії: *московити, махачі, сепаратня, рашизня, путлери, кримнаші, ущемльонний, подельник, апалченець*, напр: *Московити далеко? Двісті — чотириста метрів* (УР-І, Герої, 14.02.2020); *Спочатку сепаратня, а потім російські війська* (УР-І, Герої, 30.08.2019).

Частовживаними є експресивні негативнооцінні перифрази на позначення проросійських політичних партій: *російська п'ята колона, аген-тура КДБ, кремлівський окупаційний блок*. В одному контексті можлива ампліфікація перифраз ворожої сторони (політичних партій і очільника Росії), напр.: *Агентура КДБ УРСР-КДБ СРСР-ФСБ РФ продовжує виконувати свою «чорну» справу, направлену проти незалежності України і перетворення її на сателіт Російської Федерації. Сьогодні ключову роль у цьому відіграє «російська п'ята колона» в Україні, так званий «кремлівський окупаційний блок» у Верховній Раді України «За життя» на чолі з агентами КДБ Віктором Медведчуком (псевдонім «Соколовський», кум Путіна) і Вадимом Рабіновичем (псевдонім «Жолудь») та іншою московською агентурою політичного впливу, завдання якої — не допустити вступу України в НАТО*

і ЄС і примусити Україну підписати «мирну угоду» — капітуляцію на умовах «**кривавого карлика**», **воєнного злочинця Путіна**, за так званою «формулою Штайнмаєра», прозваною в народі путінською «Швайн-маєр» (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3517/188/138294/>).

Війна стає причиною явища мовної агресії світових масштабів. Щоб запобігти розпалюванню ворожнечі, у багатьох країнах Європи існують редакційні інструкції щодо вживання тих або інших номінацій (які є одним із різновидів внутрішньокорпоративної політики), зокрема у світових медіа, які прагнуть дотримуватися відповідних стандартів. Мовні засоби ворожнечі та вияви вербальної агресії (грубі вислови, агресивний тон, дискримінаційні терміни тощо), як правило, не допускають, або обмежують у вживанні. В Editorial Guidelines BBC навіть є список слів, можливість використання яких має бути узгоджена з редактором випуску та головним радником з редакційної політики. Принцип свободи слова залишається незмінним, проте заборона на вживання засобів мовної агресії діє відповідно до прийнятих редакцією стандартів [8]. Лінгвісти наголошують: якщо в мові як засобі спілкування панує агресія, то людина сучасного світу згодом втратить будь-які цінності й перестане бути людиною [15: 7].

Історія і сучасність засвідчують, що негативна аксіологія ЗМК у своїй природі відповідає онтологічним засадам загальнолюдської шкали цінностей. Це невід'ємний складник стильової норми аналітичних і художньо-публіцистичних жанрів, що уможливило одну з їхніх основних функцій — впливу на масову свідомість та протидію інформаційним війнам. Мовна агресія як форма найвищого вияву негативної оцінності поділяє світ на «свій» і «чужий», визначає вибір об'єктів аксіології відповідного історичного періоду. Її деструктивність виявляється в руйнуванні 1) жанрової природи ЗМК, зокрема в поширенні сленгізмів, жаргонізмів; 2) естетичного критерію літературної норми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан, С.К. (2004). Мовна поведінка українських тележурналістів: агресія чи толерантність. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*, 34, 31—38.
2. Гуз, О.П. (2010). Особливості вираження вербальної агресії у масмедійному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 13, 154—159.
3. Глуховцева, К. (2015). Вас переїхати чи ви мене пропустите (мовна і соціокультурна агресія в міському просторі Луганщини). *Культура слова*, 83, 85—89.
4. Завальнюк, І.Я. (2009). *Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти*. Вінниця.
5. Качмар, О.В. (2014). Агресія як соціальний феномен. *Нова парадигма*, 125, 197—205.
6. Лазуткіна, Е.М. (2008). *Публицистический стиль: новые черты*. Москва.
7. Масенко, Л.Т. (2017). *Мова радянського тоталітаризму*. Київ.
8. Парахонський, Б., Яворська, Г. (2019). *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ.
9. Рацбургская, Л.В. (2015). Изучение языковой специфики медийных текстов при подготовке филологов и журналистов. *Российский гуманитарный журнал*, 4(2), 160—164.
10. Руссо, Жан-Жак. (2001). *Про суспільну угоду, або принципи політичного права*. Укр. пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ.

11. Смазнова, І.С. (2019). *Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс*. Одеса.
12. Степаненко, М. (2018). *Публіцистично-політичні перифрази в українській мові*. Полтава.
13. Фуко, М. (1996). *Археологія знання*. Київ.
14. Худолій, А.О. (2004). *Динаміка функціональних змін у мові американської публіцистики кінця ХХ — початку ХХІ ст.* (автореф. дис. канд. філол. наук.). Київ.
15. Svetanovich, I., Radovich, V. (2017). Language and style in the time of global mass media. *Home*, 4(12), 3–7.

REFERENCES

1. Bohdan, S.K. (2004). Movna povedinka ukraїns'kykh telezhurnalistiv: Ahresiiia chy tolerantnist'. *Naukovi Zapysky NaUKMA. Filolohichni Nauky*, 34, 31–38 (in Ukrainian).
2. Huz, O.P. (2010). Osoblyvosti vyrazhennia verbal'noi ahresii u masmediinomu dyskursi. *Naukovi Zapysky Natsional'noho Universytetu "Ostroz'ka Akademiia."* Seriiia "Filolohichna," 13, 154–159 (in Ukrainian).
3. Hlukhovtseva, K. (2015). Vas pereikhaty chy vy mene propustyte (Movna i sotsiokul'turna ahresiiia v mis'komu prostori Luhanshchyny). *Kul'tura Slova*, 83, 85–89 (in Ukrainian).
4. Zaval'niuk, I.Ia. (2009). *Syntaktychni odyntsi v movi ukraїns'koї presy pochatku ХХІ st.: Funktsional'nyi i prahmalinhvistychnyi aspekty*. Vinnytsia (in Ukrainian).
5. Kachmar, O.V. (2014). Ahresiiia iak sotsial'nyi fenomen. *Nova Paradyhma*, 125, 19–205 (in Ukrainian).
6. Lazutkina, E.M. (2008). *Publitsisticheskii stil': Novye cherty*. Moscow: OOO Izdatel'stvo "ELPIS" (in Russian).
7. Masenko, L.T. (2017). *Mova radians'koho totalitaryzmu*. Kyiv: Klio (in Ukrainian).
8. Parakhons'kyi, B., Iavors'ka, H. (2019). *Ontolohiia viiny i myru: Bezpeka, stratehiia, smysl*. Kyiv: NISS (in Ukrainian).
9. Ratsiburskaia, L.V. (2015). Izuchenie iazykovoї spetsyfiki mediinykh tekstov pri podgotovke filologov i zhurnalistov. *Rossiiskii Gumanitarnyi Zhurnal*, 4(2), 160–164 (in Russian).
10. Russo, Zhan-Zhak. (2001). *Pro suspil'nu uhodu, abo pryntsyipy politychnoho prava* (O. Khoma, Trans.). Kyiv: Port-Royal (in Ukrainian).
11. Smaznova, I.S. (2019). *Ahresiiia i tolerantnist': Filosofs'ko-Pravovyi dyskurs*. Odessa: Feniks (in Ukrainian).
12. Stepanenko, M. (2018). *Publitsystychno-Politychni peryfrazy v ukraїns'kii movi*. Poltava: Dyvo-svit (in Ukrainian).
13. Fuko, M. (1996). *Arkheologiia znaniia* (S. Mitin, D. Stasov, Trans.). Kyiv: Nika-Tsentr (in Russian).
14. Khudolii, A.O. (2004). *Dynamika funktsional'nykh zmin u movi amerykans'koї publitsystyky kintsia ХХ — pochatku ХХІ st.* [Dissertation summary for the Candidate of Philological Sciences degree, Kyiv National Linguistic University]. Kyiv (in Ukrainian).
15. Svetanovich, I., Radovich, V. (2017). Language and style in the time of global mass media. *Home*, 4(12), 3–7 (in English).

Статтю отримано: 22.06.2021

Tetiana Kots', Doctor of Sciences in Philology,
Senior Researcher in the Department of Stylistics, Language Culture, and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: tetyana_kots@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4622-9559>

LANGUAGE AGGRESSION IN THE INFORMATION SPACE: BETWEEN STYLE NORM AND DESTRUCTION

This article investigates theoretical issues as well as functional and stylistic manifestations of language aggression in the information space. A genus-species connection is established between the terms 'evaluation' and 'language aggression'. The term 'evaluation' refers to the critical analysis of socio-political, economic, and cultural processes and indicates the dynamics of

stylistic norms and language aggression which affects genre and style of mass media, aesthetic criterion of standard language norms, and a universal and national values scale.

The author analyzes a philosophical and evaluative paradigm of the means of negative axiology to denote the concepts of 'state,' 'power', and 'war' relevant to the conditions of today's Ukraine. The article concentrates, in particular, on the dynamics of the language aggression expression in the 20th — early 21st century, namely on expanding the role of genre in using the language aggression in which a status of communication participants is shifted to a journalist and its reader. In this sense, the modality of the mass media's duty is addressed to the processes and phenomena within the state, in particular to the authorities and external challenges of the Russian-Ukrainian war. A special emphasis is placed on the implementation in the mass media of the current functional and stylistic potential of language to express the socio-political and philosophical confrontation of hostile parties in the context of the division of values into their own and others. The paper examines vocabulary, phraseology, metaphors, epithets, means of expressive syntax, the phenomenon of desymantization of terminology, and formation of new synonymous series, which are indicative in modern texts and express linguosophy of universal and national social consciousness.

Keywords: *language aggression, evaluation, negative evaluative language means, semantics, semantic and stylistic function, synonyms.*